

УДК 811.411.21'1'282'27'37'38-2=411.172.3

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2025.31.02>

Юлія ЗАЗА, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-0388-90070

e-mail: Yuliya.zaza@lnu.edu.ua

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна

АРАБСЬКІ ВОКАТИВИ З КОМПОНЕНТОМ СПОРІДНЕНOSTI ЯК СКЛАДОВА РЕГІСТРУ УСНОГО МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ СИРІЙСЬКОГО СЕРІАЛУ *AL-KANDŪŠ*)

Вступ. Здійснено соціосемантичний аналіз вокативів із компонентом спорідненості як реєстрової характеристики мовного коду в контексті усного діалектного мовлення персонажів сирійського телесеріалу "Аль-Кандуш" (*al-Kandūš*). Дія серіалу відбувається в Дамаску першої половини XX ст., що дає змогу розглядати мовлення героїв серіалу як репрезентативне для міського дамаського соціолекту як варіанта сирійського діалекту. Об'єктом дослідження є 86 вокативів, виділених із 35 серій першого сезону серіалу (2021). У межах цієї статті подано опис реєстрових характеристик найбільш презентативних виділених комунікативних ситуацій, складовою яких є вокативи із терміном спорідненості. Мета – виділити й описати реєстрові характеристики вокативів з компонентом спорідненості як мовного коду в контексті їхнього вживання.

Методи. Теоретична основа дослідження – положення системно-функціональної лінгвістики (М. А. К. Halliday, R. Hasan, J. Martin, P. White), зокрема теорії реєстру (Halliday, 1985; Hasan, 1999; Martin & White, 2005) для опису взаємозв'язку між мовною формою та соціальним контекстом. У роботі використано соціосемантичний підхід для аналізу мовних одиниць у їхньому реальному комунікативному вживанні, адже об'єкти дослідження було розглянуто в контексті (*in use*). Вокативи з компонентом спорідненості було визначено як одну з реєстрових характеристик *mode* (мовний код), що обумовлена соціальними відносинами між учасниками комунікації (*tenor*) і тематичною сферою (*field*). Основним застосованим методом був метод соціосемантичного аналізу (Kress, & van Leeuwen, 2006). Використовувався також описовий метод, прагматичний аналіз мовленнєвих актів (за Дж. Сьорлем) і метод функціонально-синтаксичного аналізу (для з'ясування зв'язку між позицією вокатива в реченні та його функцією).

Результати. Встановлено, що вокативи з компонентом спорідненості як мовний код (*mode*) ситуацій усного мовлення детерміновані такими екстралінгвістичними реєстровими характеристиками: конфігурацією соціальних ролей мовців (*tenor*) і тематичною сферою (*field*). Вибір вокатива залежить від статусної ієрархії, віку, гендеру, ступеня знайомства й емоційної близькості між комунікантами. Тематична сфера охоплює побутово-родинну комунікацію, ситуації соціальної підтримки, конфліктні взаємодії та публічне спілкування. Мовний код представлений дамаським соціолектом, де вокативи з родинним компонентом функціонують як маркери ідентифікації адресата, вираження емоційної близькості або навпаки, є засобом збільшення соціальної дистанції та організації діалогу.

Висновки. Аналіз показав, що форма, синтаксична позиція та прагматична функція вокативів як мовного коду ситуацій невимушеного усного спілкування, представленого сирійським діалектом, залежать від трьох параметрів реєстру: тематики взаємодії, соціальних ролей і статусів мовців. У матеріалі зафіксовано й описано випадки інверсії соціальних ролей, реалізованої за допомогою вокативів із компонентом спорідненості. У невимушеному спілкуванні вони виконують експресивну функцію, а в конфліктних мовленнєвих актах є засобом збільшення соціальної дистанції. Перспективи дослідження передбачають розширення вибірки на інші арабські діалекти, аналіз етикетних формул у різних реєстрах і зіставне вивчення вокативів у різних ситуативних контекстах.

Ключові слова: сирійський діалект арабської мови, усне мовлення, вокативи, соціосемантичний аналіз, реєстр дискурсу.

Вступ

Усне арабське мовлення є об'єктом численних лінгвістичних досліджень, зокрема у роботі Brustad, де здійснено порівняльний синтаксичний аналіз марокканського, єгипетського, сирійського та кувейтського діалектів (Brustad, 2000). Арабське спонтанне усне побутове мовлення представлено регіональними діалектами, які широко використовуються в неофіційній усній комунікації поряд із сучасною літературною мовою, що зумовлює явище диглосії.

Як зазначає Demiri, у країнах арабомовного світу "диглосія, відповідно до моделі Фергюсона, проявляється у чіткому розподілі сфер вживання між стандартною арабською *al-fuṣḥā* та розмовними діалектами *al-'āmmiyya*" (Demiri, 2022, p. 96). Хоча стандартна арабська домінує в медіа, літературі, офіційній документації та релігійних текстах, вона не є рідною мовою жодної арабомовної громади. Натомість саме діалекти виконують роль основної розмовної мови в побуті та неформальному спілкуванні.

Сирійський регіон відзначається великою внутрішньою варіативністю. Один із найбільш стабільних і соціально престижних різновидів – дамаський діалект, поширений у міському середовищі. Він належить до групи центральнолевантійських діалектів, спільних для

Сирії, Палестини, Йорданії та Лівану, із якими має багато спільних лексичних і граматичних рис (Demiri, 2022, p. 97). Перші системні описи дамаського діалекту належать до середини XX ст. (Chehade, 1958). Історію його становлення розглянуто у праці Al-Wer "The formation of the dialect area of Damascus: From Old Arabic to Early Modern Arabic" (Al-Wer, 2007).

Один із прикладів побутового діалогічного мовлення, що репрезентує функціонування діалекту як мовного коду, – мова сирійських телесеріалів. Попри наявність сценарного тексту, такі діалоги максимально наближені до реального спілкування, що підтверджує думка Haddad: "емпіричні мовленнєві дані мають відігравати ключову роль у теоретичних лінгвістичних дослідженнях" (Haddad, 2020, p. 38).

Матеріал дослідження – популярний сирійський телевізійний серіал "al-Kandūš" режисера Samir Al Barkawi, створений у жанрі соціальної драми. Події серіалу розгортаються в Дамаску першої половини минулого століття і відображають традиційне життя мешканців старого міста. Прем'єра серіалу відбулася у 2021 р. Серіал вирізняється високим ступенем стилістичної достовірності, передаючи усне побутове мовлення тогочасного міського населення. Мовлення

© Заза Юлія, 2025

персонажів вирізняється широким вживанням вокативів, емоційно маркованих звертань і усталених формул ввічливості. Завдяки розгалуженим діалогам серіал становить цінне джерело для аналізу прагматичних і соціосеміотичних особливостей живого усного мовлення в міському соціолекті Дамаска.

Предмет дослідження – вокативи з компонентом спорідненості, виділені з діалогів персонажів серіалу.

Метою дослідження є виявити реєстрові характеристики вокативів з компонентом спорідненості в діалогах серіалу "al-Kandūš" як елементів мовного коду (*mode*), що відображають інтерперсональні (*tenor*) і тематичні (*field*) аспекти усного мовлення.

У контексті теорії реєстру, як аналітичної межі, вокативи з родинним компонентом розглядатимуться як мовні маркери *tenor* як інтерперсональної функції, що потенційно відображає соціальну дистанцію, статусну ієрархію або прагнення до солідарності в межах усного діалогічного мовлення, представленого сирійським дамаським діалектом.

Методи

У цій роботі застосовано комплексний лінгвістичний аналіз, що містить дескриптивний, прагмалінгвістичний, контекстуально-семантичний і соціосеміотичний підходи, з опорою на теорію реєстру у системно-функціональній парадигмі (М. А. К. Halliday, 1978; Halliday, & Hasan, 1985). Центральний методологічний вектор дослідження – аналіз вокативів як складової мовного коду, що відображає взаємодію між учасниками комунікації в межах конкретного реєстру – невимушеного побутового спілкування в дамаському соціолекті. Загалом використано такі методи:

- дескриптивний метод – для опису формальних характеристик вокативів із родинним компонентом (морфологічна структура, наявність/відсутність кличної частки, позиція у висловлюванні);
- прагмалінгвістичний аналіз – для виявлення комунікативних функцій вокативів у контексті мовленнєвих актів (за класифікацією Searle та встановлення прагматичного навантаження звертань);
- контекстуально-інтерпретативний метод – для аналізу інверсії соціальних ролей, експресивності, іронії й інших модусів мовленнєвої взаємодії, що супроводжують вживання родинних вокативів;
- соціосеміотичний аналіз – для розкриття взаємозв'язку між лексичним вибором і соціальною конфігурацією ролей мовців, зокрема на основі віку, статі, ступеня спорідненості, ієрархічного статусу тощо;
- функціонально-синтаксичний аналіз – для встановлення позицій вокативів у реченні (початкова, середня, фінальна) і їхні ролі у структурі висловлення.

Огляд літератури. Арабські вокативи, що досліджують із різних наукових позицій, за словами Brustad – важливі комунікативні засоби привернення уваги та встановлення міжособистісного контакту, "вокативи... слугують для орієнтації слухача та встановлення міжособистісного контакту" (Brustad, 2000, p. 408).

Науковці пропонують різні підходи до аналізу вокативів, з огляду на їхню синтаксичну, прагматичну та соціосеміотичну роль. Так, Haddad (2020) у межах прагмалінгвістичного підходу розглядає вокативи як парентетичні або вставні одиниці, що можуть займати початкову, середню або кінцеву позицію в реченні, виділяючи чотири функціональні типи вокативів: ідентифікаційні, описові, оцінні та експресивні: "Вокативи – це не лише засоби привернення уваги; вони виражають і позначають міжособистісні стосунки, зокрема соціальну дистанцію, ієрархію та емоційну позицію" (Haddad, 2020, p. 10).

У ширшому функціонально-прагматичному контексті Brustad у праці "The Syntax of Spoken Arabic" на основі корпусу даних з діалектного мовлення Марокко, Єгипту, Кувейту та Сирії трактує вокативи як синтаксичний компонент діалектного мовлення, тісно пов'язаний з дискурсивними функціями, соціальними ролями, статусною ієрархією та емоційною близькістю між співрозмовниками. Окремий тип вокативів – так звані "звертання-благання" (*nidā' al-istighāṭa*) – розглянуто в дослідженні Abdelhady та Alkinj (Abdelhady, & Alkinj, 2023). Такі форми використовують у ситуаціях емоційного напруження або загрози як засоби звернення за допомогою.

Питання синтаксичної будови вокативів детально розглянуто у праці Al-Bataineh (2020) "The Syntax of Arabic Vocatives". Дослідник показує, що частка *yā* виконує роль синтаксичної голови у структурі означеної фрази (DP). Наприклад: '*ummi* *'мамо'*' функціонує як вокатив за наявності *yā* (Al-Bataineh, 2020, p. 45–46).

Глибинний синтаксичний і прагматичний аналіз вокативів з родинним компонентом подано в дослідженні Hill (2022) "The syntactization of kinship in vocative phrases". Авторка акцентує на емоційному забарвленні таких звертань, що часто містять атрибутивні прикметники, наприклад:

yā 'ummi al-ḥanūnah
о, моя ніжна мамо

Як зазначає дослідниця, "вокативи, що позначають родинні зв'язки, часто включають уточнювальні означення всередині означеної фрази (DP)" (Hill, 2022, p. 12–13). Важливим для нашого аналізу є контрастивне дослідження вокативів з компонентом спорідненості в палестинському діалекті арабської мови та стандартній англійській, проведене Aqel у праці "Kinship Terms in Palestinian Arabic and Standard English: A Contrastive Study". Проаналізовано семантичні та культурні відмінності у вживанні родинної лексики, а також її роль у вираженні ввічливості, статусної ієрархії та міжособистісної близькості.

Автор спирається на визначення спорідненості, запропоноване Aqel: "Терміни спорідненості – це унікальні термінологічні системи, що використовуються для ідентифікації груп у межах суспільства, у якому народилася людина. Різні суспільства і культури по-різному, часто у невизначеній кількості, класифікують родичів" (Aqel, 2020, p. 3).

Соціосеміотичний підхід до аналізу вокативів з родинним компонентом, застосований у цій статті, відповідає ідеї G. Kress і T. van Leeuwen (2006) про те, що "кожна семіотична система повинна мати здатність відображати стосунки між творцем знака та його отримувачем" (Kress, & van Leeuwen, 2006, p. 13). Тому згідно з цим підходом в усному діалектному мовленні вокативи – не лише як засоби номінації, а й маркери соціальної близькості або дистанції, статусу та індикатори динаміки міжособистісних відносин.

Методологія. У межах системно-функціональної лінгвістики, теорія реєстру (Halliday, 1985; Hasan, 1999; Martin, & White, 2005; Halliday, & Matthiessen, 2014) становить одну з базових аналітичних меж для опису варіативності мови у зв'язку з контекстом. Вона передбачає три параметри: *field* (тематична сфера), *tenor* (конфігурація соціальних ролей учасників спілкування) і *mode* (спосіб ведення комунікації та мовні засоби). Саме *tenor*, згідно з Halliday (Halliday, 1985), визначає соціальні стосунки між учасниками мовлення, зокрема статус, рівень формальності, ступінь інтимності та афект.

Як зазначають Martin, White: "Регістр визначається через контекстуальні змінні – *field* (про що йдеться), *tenor* (хто бере участь у спілкуванні) та *mode* (яку роль виконує мова у комунікації)" (Martin, & White, 2005, p. 28).

Згідно із системно-функціональним підходом до аналізу мови в соціальному контексті, поняття тенору (*tenor*) охоплює комплекс соціальних відносин між учасниками комунікації – соціальні ролі, статус, рівень емоційної залученості та ступінь соціальної дистанції (Martin, & White, 2005, p. 30). Тенор як компонент реєстру у візуальних наративах Instagram відображає комунікативні ролі між учасниками (Babelyuk, & Zaza, 2024). Наприклад, Uckaradejdumrong на основі класифікації Poynton (Poynton, 1990) і її подальшого уточнення в Eggins виділяє такі три компоненти тенору: *tenor* "Тенор як складова реєстру охоплює три виміри: «влада» (power), «контакт» (contact) та «емоційна залученість» (affective involvement)" (Eggins, 2004, p. 99–101). Ці реєстрові характеристики втілено за допомогою мовних засобів (*mode*), зокрема вокативів із терміном спорідненості, які в цій статті розглядаємо як маркери міжособистісної близькості, соціальної ієрархії та афективного залучення мовців. Таке розуміння корелює з дослідженням Lukin і співавторів (Lukin et al., 2011), які уточнюють застосування моделі реєстру Halliday, у сучасному аналізі дискурсу, зокрема, в усному побутовому діалектному мовленні. Окресливши основні положення теорії реєстру, вокативи з родинним компонентом розглядатимуться з позицій зазначеної теоретичної парадигми – у контексті їхнього вживання, як складову діалогів персонажів серіалу.

Дискусія і висновки

Матеріалом дослідження стали діалоги 35 епізодів, перший сезон (2021) сирійського телесеріалу الكنوش, дія якого відбувається в Дамаску першої половини XX ст. У межах дослідження було виділено 86 вокативів з родинним компонентом, ужитих у 35 серіях. У цій статті подано аналіз 10 найрепрезентативніших прикладів, що дозволяють простежити реєстрові характеристики вокативів з елементом спорідненості як мовного коду в певному ситуативному контексті. Для фіксації усного мовлення, представленого дамаським соціолектом арабської мови, використано дві системи транскрипції. По-перше, для відтворення оригінальних реплік персонажів використано арабську графіку, однак з усвідомленням її обмежень – зокрема, вона не завжди точно передає діалектні фонетичні особливості. З огляду на це в дослідженні також подано наукову транслітерацію, яка дає змогу точніше зафіксувати особливості вимови в межах дамаського діалекту. По-друге, для передачі арабського тексту латинською графікою застосовано адаптовану версію системи ALA-LC (American Library Association – Library of Congress), з урахуванням фонетичних особливостей левантійського діалекту. Такий підхід забезпечив точну та зручну для аналізу репрезентацію мовного матеріалу.

У позаконтекстуальному вимірі вокативи з родинним компонентом – такі як *abī mīy bāṭṭḥo*, *umtī mīy māti*, *ḥāl mīy dīdḥo* (вуйко) – виконують функцію прямої номінації родинних зв'язків і відображають безпосередню ідентифікацію учасників комунікації. Утім, у ситуаціях невимусовного усного спілкування ці вокативи можуть набувати ширшого прагматичного значення. Вони не лише позначають родинні стосунки, а й виражають емоційну близькість, рівень формальності або прагнення мовця змінити комунікативну дистанцію. Зважаючи на сказане, інтерпретація вокативів як мовного коду з родинним компонентом була здійснена згідно зі соціосемантичним підходом у контексті їхнього вживання, тобто як складова комунікативних ситуацій спілкування. Матеріал досліджувався за такими параметрами реєстрових характеристик:

1. *Field* (тематична сфера): окреслено тематику діалогу та вказано, складовою яких саме мовленнєвих

актів, згідно з класифікацією Searle (Searle, 1975), є вокативи з компонентом спорідненості (напр., директивні, експресивні, комісивні тощо).

2. *Tenor* (конфігурація соціальних ролей мовців): проаналізовано соціальні характеристики учасників комунікації – наявність асиметрії (гендерної, вікової, соціальної), ступінь взаємодії (соціальна чи родинна дистанція), а також рівень афективної залученості. Усі ці параметри реалізуються через мовні засоби, зокрема звертання з родинним компонентом, які відіграють роль індексів соціальних ієрархій, емоційної близькості або дистанціювання.

3. *Mode* (мовний код): розглянуто позицію вокативів у реченні (початкову, серединну, фінальну), наявність або відсутність кличної частки, а також феномен інверсії соціальних ролей – тобто прагматичне зрушення дистанції між мовцями завдяки вживанню вокативу. Також охарактеризовано прагматичний потенціал вокативів з родинним компонентом у діалозі: чи сприяє звертання зближенню, дистанціюванню або збереженню нейтрального тону взаємодії.

Діалоги серіалу містять усталені формули ввічливості, етикетні конструкції та традиційні звертання. Особливої уваги заслуговують вокативи, що відображають соціальну стратифікацію, характерну для тогочасного Дамаску. До таких належать звертання *'afandī* та *bēk*, як лексеми-маркери соціального статусу, запозиченими з османського контексту. Вживання цих вокативів регламентується віковою, соціальною та ієрархічною дистанцією між мовцями. Вокатив *'afandī* функціонує як маркер освіченості та належності до середнього міського класу або професійної еліти, а вокатив *bēk* позначає ще вищий статус і використовується щодо знаті або заможних осіб. Обидва ці звертання зафіксовано переважно в офіційних або напівофіційних ситуаціях, іноді в межах родинного спілкування з метою демонстрації поваги або іронічного дистанціювання. У мовленні персонажів також зафіксовано метафоричні вокативи, як гіперболізована форма ввічливості як-от *sitt il-kull* найшановніша пані (буквально – пані всіх). Також у діалогах серіалу часто вживаються усталені вирази, характерні для дамаського діалекту, що підсилює стилістичну маркованість і регіональну специфіку мовлення персонажів. Серед характерних усталених виразів, наприклад як *ṭala'it iṣ-šams 'alēk*, що дослівно означає *зійшло твоє сонце* і використовується для підкреслення піднесеного настрою або початку чогось нового з підтекстом ніжності.

Інший вираз *-xēr yā ṭēr*, *Що трапилося?* (букв. – добре, о пташко). Цей сталий вираз широко вживаний у лівансько-сирійському діалекті й використовується як реакція на несподівану або тривожну новину, поведінку чи жист, що викликає занепокоєння або здивування. Цей вислів часто має іронічний відтінок і використовується для м'якого підкреслення здивування чи легкого докору. Такі вирази надають мовленню персонажів особливого колориту та відображають культурні особливості регіону.

Розглянемо на прикладах комунікативних ситуацій вокативи з компонентом спорідненості як мовний код – один із ключових елементів реєстру усного діалектного мовлення – у взаємозв'язку з іншими його характеристиками: тематичною сферою та соціальними ролями мовців.

Комунікативна ситуація 1. "Свекруха (1) стукає в двері до невістки (2) із проханням поговорити".

Вокатив *yā mart 'ammī* дружино мого дядька замість мого свекруха як типова стратегія солідарності та підкреслення родинного зв'язку (рис. 1).

Рис. 1. الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل | Al-Kandoush Season 01 E:04 HD
[Kaband Media – ميديا قبض، 2021]

- (1) ياسمين، ياسمين
(2) يا مرة عمي، خير؟
(1) الله يجعلك بالخير،
الله يجعلك بالخير. جيبيلي الكرسي وامشي ورايبي، بدّي أحكي معك، ياسمين

(1) Yāsmīn, Yāsmīn!
(2) yā mart 'ammī, xēr?
(1) ʔallāh yiğ'alik b-il-xēr, ʔallāh yiğ'alik b-il-xēr. Ġībīlī l-kirsī w-imšī warāy, baddī ʔaḥkī ma'ek, Yāsmīn.

(1) Ясмін, Ясмін,
(2) о дружино мого дядька, все гаразд?
(1) Нехай Бог благословить тебе добром, нехай Бог благословить тебе добром. Принеси мені стілець і йди за мною – я хочу поговорити з тобою, Ясмін.

1. **Конфігурація соціальних ролей мовців:** свекруха (1) та невістка (2). Комунікативна ситуація демонструє асиметричну взаємодію, зумовлену віковою, статусною та родинною ієрархією. Незважаючи на приязний емоційний тон, спілкування підпорядковане вертикальному розподілу ролей.

2. **Тематична сфера:** соціально-сімейна взаємодія. Основні мовленнєві акти за класифікацією Дж. Сьорля:

- директивний мовленнєвий акт (м'яке прохання/наказ: *принеси стілець...*),
- асертивний акт з ритуальною функцією (побажання добра).

3. **Вокатив як складова мовного коду:** звертання *yā mart 'ammī* дружино мого дядька містить родинний компонент і функціонує як маркер статусної поваги, реалізуючи стратегію позитивної ввічливості та солідарності, ідентифікацію в межах родинної ієрархії. Початкова позиція у висловлюванні та наявність кличної частки підкреслює важливість статусної адресації.

Повтор імені у звертанні *Yāsmīn, Yāsmīn!* сигналізує про емоційну близькість і неформальність стосунків. Відсутність кличної частки також є індексом неієрархічного внутрішньородинного тону. Обидва вокативи сприяють зміцненню соціального зв'язку та підтриманню комунікативної рівноваги в межах традиційного родинного контексту.

Наступна комунікативна ситуація є прикладом, коли вокатив вжито як прямий маркер родинного зв'язку *'abī mīy baṭṭyū*.

Комунікативна ситуація 2. "Син (1) має напружену розмову з батьком (2) за сніданком" (рис. 2).

Рис. 2. 05مسلسل الكندوش الموسم الأول الحلقة | Al-Kandoush Season 01 E:05 HD
[Kaband Media – قبض ميديا، 2021]

Вокатив "мій батьку" як маркер прямого родинного зв'язку:

- (1) كنفك أبي؟
(2) أهلين، خير يا طير؟*
(3) والله يجعلك بخير، ما في شي يعني، بس البين إنه ناسي حسابي بالكرسي.
(4) إيه والله، غريبة! على أساس كل يوم يتقعد معنا بكرسيه.

(1) kīfak 'abī?
(2) 'ahlēn, xēr yā ṭēr?*
(3) wallāh yij'alak b-xēr. mā fī šī ya'nī, bass il-bayyen 'innu ḥada nāsī ḥṣābī b-il-kirsī.
(4) 'ē wallāh, ġarībe! 'alā 'asās kull yōm bti?'ud ma'nā b-kirsīyye.

(1) Як справи, мій тату?
(2) Привіт, що трапилося, пташко?*

(3) Нехай Бог благословить тебе добром. Та нічого особливого, просто, схоже, хтось забув про моє місце на стільці.

(4) Так, справді дивно! Адже він щодня сидить із нами на своєму стільці.

1. **Конфігурація соціальних ролей мовців:** син (1) і батько (2). Комунікація відбувається в межах родинної ієрархії, формально горизонтальна, але з помітною емоційною асиметрією. Син ініціює контакт із виявом турботи й очікуванням близькості. Натомість батько демонструє стриманість, обираючи іронічну реакцію та не вживаючи вокатив у відповідь – це прагматичний сигнал дистанціювання.

2. **Тематична сфера:** побутова ситуація в межах ранкової взаємодії. Типи мовленнєвих актів (за Дж. Сьорлем):

- асертивний: побажання добра (*wallāh yij'alak b-xēr* Нехай Бог благословить тебе добром);
- директивний: завуальоване звинувачення (*ḥada nāsī ḥṣābī b-il-kirsī*) хтось забув про моє місце на стільці;

• експресивний: іронічна оцінка (*xēr yā tēr* що *трапилося, пташко*) є усталеним виразом, позначеним *що редукує емоційну напругу, але і підкреслює дистанцію.

3. Вокатив як складова мовного коду: *'abī* вокатив, що має типову структуру сполучення імені із займенником, утворюючи ідафну конструкцію, що вказує на статус родинної належності й емоційну відкритість. Постпозиція у фразі (*kīfak 'abī?*) створює м'який тон звертання, що знижує комунікативний тиск. *yā tēr* є звертанням з кличною часткою "یا" у кінці речення. Це ідіоматичний вираз, що в левантійському контексті може мати лагідну або іронічно/знецінювально конотацію, залежно від інтонації.

Відсутність вокатива у відповіді батька ("*ahlēn*" без звертання до сина) – маркер небажання зближення, який інтерпретується як прагматична стратегія соціального самовіддалення.

Наступна ситуація вживання недоречного уживання вокатива *мій дядьку* в офіційній ситуації, що свідчить про комунікативну невдачу мовця:

Комунікативна ситуація 3. "Охоронець (1) та дивакуватий, трохи "несповна розуму" гість (2), який хоче одружитися з донькою власника будинку" (рис. 3).

Рис. 3. مسلسل الكندوش الموسم الأول الحلقة 10 | Al-Kandoush Season 01 E:10 HD [Kaband Media – قَبْنُض ميديا 2021]

Недоречне вживання вокативу *"мій дядьку"* як показник обмеженого розуміння соціальної ієрархії:

- (1) أهلين أمور،
(2) أنا مصطفى. بدي أشوف عزمي... عمي عزمي بك إذا موجود.
(1) إي، خبرني إنك جاي اليوم. تشرف، تفضل.

(1) *'ahlēn 'umūr*,
(2) *'anā Muṣṭafā. biddī 'ašūf 'Azmī... 'ammī 'Azmī Bek 'iza mawjūd.*

(1) *'ē, xabbarnī 'innak jāy il-yōm. tašarraf, tfaddal.*

(1) Привіт-привіт, красунчику...

(2) Я – Мустафа. Я хотів би побачити 'Азмі... мого дядька – 'Азмі Бека, якщо він тут.

(1) Так, він мені сказав, що ти сьогодні прийдеш. Прошу, заходь.

1. Конфігурація соціальних ролей мовців: охоронець (1) як виконавець функції контролю на вході перебуває у статусно вищій позиції. Гість Мустафа (2) демонструє порушення соціальної логіки в комунікації: звертається до господаря як до "дядька", хоча явно не є родичем. Поведінка персонажа відображає неадекватне сприйняття норм ввічливості та ієрархії. Гендерна опозиція у ситуації відсутня.

2. Тематична сфера: ситуативна взаємодія біля входу до приватної оселі. Мовленнєві акти (за Дж. Сьорлем): асертивний: повідомлення про намір зустрічі (*biddī 'ašūf 'Azmī* Я хотів би побачити 'Азмі); директивний: імпліцитне прохання допустити; експресивний: люб'язна відповідь із боку охоронця (*tašarraf, tfaddal* Прошу, заходь).

3. Вокатив як складова мовного коду: *'umūr*-зменшувальне звертання з лагідною конотацією, використане охоронцем. Передає м'яку іронічну поблажливість

до дивакуватого відвідувача. *'ammī 'Azmī Bek* – поєднання куньї з родинним компонентом і формального титулу. Форма звертання, застосована в цьому фрагменті, є неправильною з огляду на конкретний соціальний контекст, у якому вона реалізується. Таке вживання демонструє прагматичне порушення норм адресації та кваліфікується як комунікативна девіація – відхилення від очікуваних мовленнєвих стратегій, прийнятних у межах відповідного соціального реєстру. Це свідчить про або незнання, або свідоме іронічне чи конфліктне порушення усталених моделей мовленнєвої поведінки, що потенційно модифікує конфігурацію соціальних ролей мовців. Початкова позиція вокативу підкреслює спробу легітимізації через удаване родинне зближення. Загалом вокативи в цьому діалозі виконують роль індикаторів соціального дисбалансу, а також підсилюють комічний ефект ситуації.

Наступна комунікативна ситуація – приклад, коли уживання вокативу з родинним компонентом (куньї) виконує інтерперсональну функцію різкого збільшення соціальної дистанції:

Комунікативна ситуація 4. "Залицання закоханого ріелтора".

Закоханий ріелтор (1), який допомагає продати будинок, звертається до привабливої вдови (2) – власниці помешкання. Вона, не приймаючи його залицань, відповідає, використовуючи вокатив-кунью як формальний спосіб самопредставлення. У цьому контексті кунья виконує функцію маркера соціальної дистанції, сигналізуючи про небажання переходити до більш особистої чи неформальної комунікації (рис. 4).

Рис. 4. مسلسل الكندوش الموسم الأول الحلقة 17 | Al-Kandoush Season 01 E:17 HD
[Kaband Media – قُبْنُصْ ميديا، 2021]

- (1) يا سمين خانوم!
(2) من وين تعرف اسمي?
(1) من المعاملة اللي حاملتها على كتافك ودائرة فيها من النهر للمغرب*.
(2) أبوة، الله يخليك، أبو رؤوف، لما بدك تحاكيني بتقلي أم رياض.
(1) تؤمري، تؤمري، ست الكل*، بس ما قلتي لي، إمتى بنانقعد ونحكي?
- (1) *yā Yasmīn xānum!*
(2) *min wēn ta'rif ismi?*
(1) *min il-mu'āmale illī ḥamaltīha 'ala ktāfik w-dāyra fiha min in-nahr li-l-maḡrib.**
(2) *'aywa, 'allāh yxallik, 'abū Ra'ūf, lammā baddak ṭḥākīnī bit'ill'umm Riyāḍ.*
(1) *tu'murī, tu'murī, sitt il-kull, bass mā 'ultī lī, 'ēmta bnā'-ud w-naḥkī?*
(2) *šū bnā naḥkī? 'an il-mu'āmale, šū baddnā?*
- (1) Ясмін-ханум!
(2) Звідки ви знаєте моє ім'я?
(1) Та з тієї справи, з якою ви носитеся з ранку до вечора*.
(2) Так, будь ласка, Абу Ра'уфе, коли хочете до мене звертатися – називайте мене 'Ум Ріяд.
(1) Слухаюсь, слухаюсь, найшановніша пані*, але ж ви не сказали, коли ми сядемо й поговоримо?
1. Конфігурація соціальних ролей мовців: ріелтор-чоловік (1), чия професійна роль передбачає офіційне спілкування, намагається зменшити дистанцію та перейти до фамільярного тону. Вдова-власниця (2) відповідає стримано й офіційно. У цій ситуації він намагається змінити соціальні ролі, прагнучи емоційного зближення, тоді як власниця дому, навпаки, підкреслює статусну дистанцію. У цій комунікативній ситуації вживанням вокативів створено гендерну напружену тональність.
2. Тематична сфера: професійна (обговорення справи) + міжособистісна (прагнення емоційного контакту).

- Мовленнєві акти (за Дж. Сьорлем):
- асертивний (повідомлення факту знайомства через справу),
 - директивний (непряме прохання про зустріч: *'ēmta bnā'-ud w-naḥkī?* коли ми сядемо й поговоримо),
 - експресивний (реакція жінки із проханням дотримуватися формальності).

3. Вокатив як складова мовного коду: *Yasmīn xānum*: ім'я + титул тюркського походження (ханум), що надає звертанням елегантної, хоч і фамільярної інтонації. У цій ситуації вживання особового жіночого імені вжито як засіб зменшення дистанції. У початковій позиції, з кличною часткою *uā*, демонструє спробу наближення.

'umm Riyāḍ кунья з родинним компонентом, яку пропонує жінка як прийнятну форму звертання. Отже, вона вимагає повернення до соціальної коректності та формалізує комунікацію.

sitt il-kull найшановніша пані метафоричне звертання, характерне для левантійського діалекту (букв. пані всіх) яке виконує експресивну функцію лестощів за допомогою риторичного підсилення і підсилює комічність ситуації.

Загалом вокативи в діалозі демонструють конфлікт між прагненням інтимізації (з боку чоловіка) і прагненням дотримання меж (з боку жінки).

Тепер розглянемо приклади комунікативних ситуацій з наявною інверсією соціальних ролей, реалізованих за допомогою вокативів з родинним компонентом і простежимо, до складу яких мовленнєвих актів вони входять і які тематичні сфери представляють:

Комунікативна ситуація 5. "Батько (1) та старша донька (2) обговорюють майбутню професію".

Сімейна тепла жартівлива розмова про майбутню професію доньки. Наявна інверсія соціальних ролей: батько звертається до старшої доньки "мій батьку" (рис. 5).

Рис. 5. مسلسل الكندوش الموسم الأول الحلقة 18 | Al-Kandoush Season 01 E:18 HD
[Kaband Media – قُبْنُصْ ميديا، 2021]

- (1) يا أبي، بيسلموا يا أبي، بيسلموا
(2) يعني عجبك البيت؟
(1) إي، كتير منيح ومناسب للشغل ومو بعيد، أنا بدي أشتغل مع أخي بس ما بيرضى
(2) بشو بدك تشتغلي معه؟

- (1) حكيمة!
(2) ليش، إنتي بتعرفي تضربي إيري؟
(1) طبعاً، سهلة كتير، ويشكك ويخلص!!
(2) يا أبي، طالما صرتي حكيمة، معناتنا اعتبريني مريضك ودويني بكاسة مي

- (1) *yā 'abī, yislamū yā 'abī, yislamū*
 (2) *yā'nī 'ajabak l-bēit?*
 (1) *ē, ktīr mnīh w munāsib liš-šugl w mū b'd. 'anā baddt 'ashtgīl ma'a 'axī bass mā birdā*
 (2) *bišū baddik tishtgīl ma'u?*
 (1) *ḥakīmeḥ!*
 (2) *liš, 'intī bta'rifi taḍrubī 'ibar?*
 (1) *ṭab'an, saḥle ktīr, w bšakkak w bkhalles!*
 (2) *yā 'abī, ṭalamā širti ḥakīmeḥ, ma'nāta i'tabrīnī marīdīk w dāwīnī b-kāsīt may*

- (1) *Татку мій, дякую тобі, татку, дякую.*
 (2) *То тобі сподобався цей будинок?*
 (1) *Так, він дуже гарний, підходить для роботи і зовсім недалеко.*
 (2) *Я хочу працювати разом із братом, але він не погоджується.*
 (1) *А ким ти хочеш із ним працювати?*
 (2) *Лікаркою!*
 (1) *Ти вмієш робити уколи?*
 (2) *Звичайно, це дуже просто, я вмію усе зроби!*
 (1) *Татку мій, раз ти вже лікарка, то вважай мене своїм пацієнтом і принеси мені склянку води.*

1. Конфігурація соціальних ролей мовців: у цій ситуації наявна інверсія соціальних ролей: батько (1) звертається до доньки (2) за допомогою вокатива *yā 'abī* ("мій татку"), що в цьому контексті функціонує як жартівливе перевертання звичних ролей. Такий прийом створює теплу, довірливу атмосферу й підкреслює емоційну близькість між учасниками взаємодії. Донька ж так само використовує вокатив *yā 'abī татку мій* як пряму номінацію, звертаючись до батька з теплотою. Початок розмови без уживання привітання і звертання з боку батька

yā'nī 'ajabak l-bēit? То тобі сподобався будинок? свідчить про надзвичайну близькість і дружню атмосферу, де етикетні формули імпліковано як надлишкові.

2. Тематична сфера: жартівливий характер реплік свідчить про невимуслене спілкування та емоційне зближення між учасниками діалогу. Основні мовленнєві акти включають асертивні (констатація фактів, як-от оцінювання будинку), директивні (жартівливе прохання "вважай мене своїм пацієнтом") і експресивні (вираження радості та підтримки).

3. Вокатив як складова мовного коду: у діалозі вокатив *yā 'abī татку мій* використано у двох різних значеннях. З боку доньки – це пряма номінація, що підкреслює теплоту та повагу до батька. Вокатив *yā 'abī*, ужитий батьком у зверненні до доньки, має іронічне, жартівливе забарвлення й позначає інверсію соціальних ролей. Такий вибір лексеми відображає неформальний характер взаємодії, емоційну близькість і взаємну відкритість у спілкуванні.

Наступний діалог є прикладом, коли інверсія соціальних ролей мовців, що зазвичай є маркером теплих родинних стосунків, є складовою діалогу, що містить приховане роздратування і свідчить про непрості родинні стосунки:

Комунікативна ситуація 6. "Племінниця (1) і дядько (2): племінниця невдоволена тим, що дядько переїхав до них".

Інверсія соціальних ролей: дядько звертається до племінниці "мій дядько" (*خالّي*).

Вокатив із родинним компонентом у формі "*xālī*" (дядьку) набуває іронічного змісту, індексує інверсію вікової та статусної ієрархії (рис. 6).

Рис. 6. مسلسل الكندوش الموسم الأول الحلقة 19 | Al-Kandoush Season 01 E:19 HD
 [Kaband Media – قبض ميديا، 2021]

- (1) *بدك تنام هون، خالي؟*
 (2) *قيني نام هنك، بس هون أريح وأنصف.*
 (1) *تقبرني! إنت اعمل اللي بيرحك، عرفت؟ ولا تهكل هم أبدا، ها، البيت بيتك ونحن بخدمتك.*
 (2) *عيشة الشغل الصحراوي ما عاد بدي إياها، هون أنصف وأريح. خالي، لما تخلص أكلك، قوم ساوي لنا كاس شاي!*
 (1) *إيه، بأمرك خالي.*

- (1) *biddak tnām hōn, xālī?*
 (2) *finī nām hnīk, bass hōn 'aryaḥ w 'andaf.*
 (1) *ti'burnī! 'inta 'mil illī birayyīḥak, 'irift? w lā tahkil hamm 'abadan, hā, l-bēt bētak w niḥna bixidmitak.*
 (2) *tšit iš-šugl iš-šahrāwī mā 'ād biddī 'iyyāha, hōn 'andaf w 'aryaḥ. xālī, lammā txallīš 'aklak, qūm sāwīlnā kās šāy.*
 (1) *'ēh, bi'amrak xālī.*

- (1) *Ти спатимеш тут, дядьку?*
 (2) *Я можу й там, але тут зручніше і чистіше.*
 (1) *Та звичайно (буквально – "поховай мене")! Роби, як тобі зручно, добре? І не хвилюйся ні про що – цей дім твій, а ми завжди до твоїх послуг.*

- (2) *Життя й робота в пустелі мені набридли, більше не хочу. Тут і справді чистіше та зручніше. Дядьку, як доіси – зроби нам чаю, гаразд?*

- (1) *Добре, дядьку, як накажеш.*

1. Конфігурація соціальних ролей мовців: племінниця та дядько по лінії матері. Існує інверсія соціальних ролей: дядько (брат матері) звертається до племінниці зі звертанням *xālī мій дядьку* (виділено жирним), що надає діалогу гумористичного відтінку. Племінниця так само зберігає традиційну форму звертання до дядька. У цій комунікативній ситуації племінниця демонструє невдоволення через інтонаційні та лексичні засоби. По-перше, її звертання до дядька є доволі прямим і навіть трохи різким, що підкреслює її незадоволення його рішенням залишитися, відсутність м'яких форм ввічливості або спроби переконати дядька змінити своє рішення вказує на приховану напругу у її словах.

2. Тематична сфера: діалог розгортається в контексті побутового спілкування, обговорення комфорту

проживання та взаємодії в межах родини. Мовленнєві акти включають директиви та асертиви, що підкреслюють побутову тематику.

3. Вокатив як складова мовного коду: племінниця вживає кличну частку *uā* у звертанні до дядька, що функціонує як маркер ритуалізованої ввічливості у межах асиметричної соціальної взаємодії. Дядько, звертаючись до племінниці, використовує інверсію соціальних ролей опускає кличну частку, що надає його звертанням іронічного, жартівливого відтінку і свідчить про близькість і невимушеність їхніх стосунків. Дядько так само використовує іронічний тон, звертаючись до племінниці зі зворотним вокативом *xālī mīy dyaḍku*. Це створює певний гумористичний ефект і свідчить про його легке та невимушене ставлення до ситуації. Його репліки, хоч і містять нотки іронії, усе ж сприймаються як дружні та

невимушені. Відсутність кличної частки у його звертанні також підкреслює неформальність і близькість їхніх стосунків. Таким способом, невдоволення племінниці проявляється у її більш формальних звертаннях, тоді як дядько використовує іронію, щоб зберегти легкість і дружній тон спілкування.

У наступному прикладі інверсія соціальних ролей у мовленні подружжя підкреслює материнську роль жінки, яка стає актуальною завдяки темі розмови – як одній із реєстрових характеристик.

Комунікативна ситуація 7. "Дружина (1) просить у чоловіка (2) грошей на придане для доньки". Інверсія соціальних ролей: чоловік звертається до дружини "моя мамо" в контексті обговорення майбутнього доньки (рис. 7).

Рис. 7. مسلسل الكندوش الموسم الأول الحلقة 21 | Al-Kandoush Season 01 E:21 HD
[Kaband Media – قبض ميديا 2021]

(1) أمل كبرت، وبخاف إذا ما تزوجت تضيق علينا... لا تفكري إني المصاري
وبيت العائلة والعز والشرف هو كل شيء للبنت. البنت بحب تتزوج وتعمل عائلة. وأنا
تعبت كثير من هالموضوع وما عاد بدني أحكي فيه.
(2) خلص، أمي، هاي المصاري بالصندوق، خدي اللي بك ياه، وانزلي اشتري
اللي بك ياه.
(1) الله بخليكي ويديمك فوق رأسي.
(2) وابتي الله بخلينا ياكي، نحنا بلاكي ما ينسوي شيء.

(1) *Amal kibrit, w bkhāf izā mā tzawwajet tḍayya 'alēnā... Lā tfakkir innū l-maṣārī w bēt il-'ayle w l-'izz w š-šaraf huwa kill šī lil-bint. Il-bint biḥibb titzawwaj w tī'mil 'ayle. Wa 'anā t'ibit ktīr min hal-mawḍū' w mā 'ād biddī 'aḥkt fīh.*
(2) *Khalaṣ, 'ummī, hayy il-maṣārī bi-š-ṣandū', khudī illī biddik yāh, w nzilī ishtirī illī biddik yāh.*
(1) *Allāh ykhallikī w yidmīk fo' rāsī.*
(2) *W 'intī Allāh ykhallinā yākī, niḥnā blākī mā bniswā šī.*

(1) Амаль подорослішала, і я боюся, що якщо вона не вийде заміж, то все втратиться... Не думай, що гроші, родинний дім, достаток і повага – це все, що потрібно дівчині. Дівчина хоче вийти заміж і створити родину. Я дуже стомилася від цієї теми і більше не хочу про це говорити.

(2) Гаразд, моя мамо, ось гроші в скриньці – візьми, скільки тобі треба, і піди купи те, що хочеш.

(1) Нехай Бог тебе береже і хай ти завжди будеш для мене найдорожчим.

(2) І тобі хай Бог дарує довгі роки, без тебе ми нічого не варті.

1. Конфігурація соціальних ролей мовців: чоловік (2) і дружина (1). Номінально рівноправна родинна взаємодія, але за змістом звернення – жінка постає як мати, що просить грошей для доньки. Це породжує інверсію соціальних ролей: чоловік звертається до дружини (виділено жирним), підкреслюючи її соціальну роль матері.

2. Тематична сфера: сімейне обговорення майбутнього доньки. Мовленнєві акти за класифікацією Дж. Сьорля:

- асертивний (висловлення тривоги, турботи, подяки);
- директивний (прохання коштів);
- експресивний (емоційна підтримка, благословення).

3. Вокатив як складова мовного коду: 'umtī вокатив з родинним компонентом, який зазвичай уживається у зверненні дитини до матері.

У цій комунікативній ситуації чоловік звертається до дружини, вживаючи інверсію соціальних ролей як отождолення з роллю матері його дитини. Вибір саме цього вокатива зумовлений тематичною сферою розмови – піклуванням про майбутнє доньки. Вокатив ужито без кличної частки *uā*, що зменшує формальність і підкреслює інтимність комунікативної ситуації. Відсутність кличної частки виконує функцію індексу емоційної близькості та усталеної сімейної взаємодії, без потреби в зовнішньому акцентуванні звертання. Початкова позиція вокатива в репліці 'umtī моя мамо підсилює емоційний ефект і підкреслює близькість між мовцями, паралельно виділяючи тематичну сферу розмови.

У наступному діалозі інверсія соціальних ролей батько–син – стратегія солідарності та додатковий засіб переконання:

Комунікативна ситуація 8. "Батько (1) спонукає сина (2) до початку роботи після повернення".

Інверсія соціальних ролей, у якій батько звертається до сина вокативом *uā 'abī mīy baṭku* (виділено жирним), виконує функцію стратегії солідарності, що реалізує прагматичне пом'якшення директивного мовленнєвого акту. Такий прийом знижує формальність і потенційний імперативний тиск, сприяючи створенню довірливої взаємодії (рис. 8).

Рис. 8. مسلسل الكندوش الموسم الأول الحلقة 24 | Al-Kandoush Season 01 E:24 HD
[Kaband Media – قبض ميديا, 2021]

(1) تعمل لك عراضة؟
(2) لا، لا تغلق، رأسي يتحرق من عراضة البارحة
(1) شو يا أبي، هل بلشنا؟ أرى أن الشمس تقع عليك*
(2) لا، يا أبي، بصراحة تعبت من السفر. السفر بالبحر يتعب، ومن بيروت لهون
كمان يتعب. هاي غير ركبة الحصان تكسرت عظامي تكسير

(1) ta'mel lak 'arāda?
(2) lā, lā ti'la?, rāsi yitharra? min 'arādit il-bāreha
(1) šū yā 'abī, hal ballašnā? 'arā 'inna š-šams ta'a' 'alēk*
(2) lā, yā 'abī, b-sarāha ta'ibt min is-safar. is-safar bil-baħr bti't'ab, w min Bayrūt la hōn kamān bti't'ab. hāy ġēr rikbit il-ħiṣān, tkasarat 'azāmī taksīr.

(1) Зробити тобі "араду"? (тут "забаву" – Ю. З.).
(2) Ні, не хвилюйся – у мене ще голова гуде від вчорашнього.

(1) Ну що, **мій тату**, вже починаємо? Бачу, твоє сонце зійшло* (усталений вираз, у цьому контексті означає "ти прийшов до тями").

(2) Ні, мій тату, чесно – я дуже стомився з дороги. Морська подорож виснажила, а ще з Бейрута сюди добиратись було нелегко. І це ще не враховуючи поїздки на коні – аж мої кістки, таке враження, переламались.

1. Конфігурація соціальних ролей мовців: батько (1) та син (2). Горизонтальна родинна взаємодія з елементами іронії. Батько виконує роль мотиватора, застосовуючи теплий і жартівливий тон. Соціальна асиметрія знівельована інверсією ролей як засобом зближення дистанції.

2. Тематична сфера: сімейне повсякденне спілкування після повернення сина додому.

Мовленнєві акти (за Дж. Сьорлем):

- директивний (спонукання до дії),
- асертивний (виправдання),

- експресивний (іронія, жарт).

3. **Вокатив як складова мовного коду:** уā 'abī вокатив із родинним компонентом і присвійним займенником. Уживається батьком до сина у формі інверсії соціальних ролей. Формально звертання до батька, однак виконує функцію зближення та неформального спілкування. Позиція вокатива: у середині й на початку висловлювань. Відсутність кличної частки у відповіді сина на першу репліку, натомість повторне вживання вокативу уā 'abī мій батьку підкреслює родинну близькість.

Ідіоматичний вираз š-šams ta'a' 'alēk *твоє сонце зійшло* – жартівлива форма, що буквально означає *сонце зійшло на тебе*, у цьому ситуативному контексті вжито у значенні *ти вже прокинувся* або *нарешті ти з'явився*. У контексті діалогу він виконує функцію маркера теплої, невимушеної комунікації, поєднуючи гумористичний підтекст із проявом приязні та доброзичливого зацікавлення станом співрозмовника. Такий вислів пом'якшує комунікативний тон і підкреслює неформальний характер взаємодії.

Комунікативна ситуація 9. "Родинна напівжартівлива сварка батька (2) та молодшої доньки(1) за обідом".

Інверсія соціальних ролей: батько звертається до молодшої доньки *мій батько* (виділено жирним).

У цій комунікативній ситуації бачимо, що інверсія соціальних ролей, ужита батьком двічі, має різний прагматичний потенціал: у першому випадку вона входить до жартівливого мовленнєвого акту, у другому – до експресивного акту вибачення. Донька вживає вокатив *мій батьку* як маркер родинного зв'язку.

Рис. 9. مسلسل الكندوش الموسم الأول الحلقة 29 | Al-Kandoush Season 01 E:29 HD
[Kaband Media – قبض ميديا, 2021]

(1) بدي إذنك بس يا بي...
(2) ليش؟
(1) حط طاولة صغيرة على الباب البراني، بصير بيلعبوا أهل الحارة...
(2) لا يا أبي، عندي فكرة ثانية، بجبك طاولة بالقهوة وبحطك عليها برجيس
وبتدوري على لعبية...

(1) شو شافين الكلام عن حق أمي؟ أه يعني معناتها عم تضحك علي؟
(2) لا يا أبي، هلا بس نخلص عيادة أخوكي، أنا رح أفتحك مدرسة لتعليم البرجيس...
(1) ما بدي أحكي معك، أنا تعبت منك!
(2) لا يا أبي، عم بمزح معك!

(1) *biddī 'iznak bass yā 'abī...*

(2) *lēš?*

(1) *hoṭṭī ṭāwle ṣḡire 'a-l-bāb il-barrānī, biṣīr byil'abū 'ahl il-ḥāra...*

(2) *lā yā 'abī, 'andī fikra tānye, baḡiblik ṭāwle b-il-'ahwe w baḥoṭṭlak 'alēha barḡīs w bitdawwrī 'ala la'ībe...*

(1) *šū, šāyfin il-kalām 'an ḥaqq 'immī? 'āh, ya'nī ma'nāta 'am tiḡhak 'alayye?*

(2) *lā yā 'abī, halla' bass nxalliṣ 'iyādīt 'axūki, 'anā raḥ 'iftahlik madrase li-ta'lim il-barḡīs...*

(1) *mā baddī 'aḡkī ma'ak, 'anā t'ibit minnak.*

(2) *lā yā 'abī, 'am bamzaḥ ma'ak!*

(1) Дозволь мені, татку (букв. тут і далі мій тату)...

(2) Що саме?

(1) Поставити маленький столик біля зовнішніх дверей, щоб грати з сусідами.

(2) Ні, татку, у мене інша ідея – я поставлю тобі столик у кав'ярні, поставлю на нього нарди, і ти шукатимеш собі гравців.

(1) Тобто ти смієшся з мене?

(2) Ні, тату, щойно ми закінчимо клініку твого брата, я відкрию тобі школу з навчання гри в нарди.

(1) Я більше не хочу з тобою говорити, я стомилася від тебе.

(2) Ні, татку, я жартую!

1. Конфігурація соціальних ролей мовців: донька (1) та батько (2). Гендерна й вікова опозиція. Тип взаємодії – приязне родинне спілкування, яке у процесі переходить у напівжартівливий конфлікт. Незважаючи на статусну ієрархію, батько вдається до інверсії соціальних ролей для збереження емоційної рівноваги.

2. Тематична сфера: сімейне повсякденне спілкування за столом.

Мовленнєві акти (за Дж. Сьорлем):

- директивний (прохання доньки);
- асертивний (відповідь і глузування батька);
- експресивний (образ, вибачення).

3. **Вокатив як складова мовного коду:** у цій комунікативній ситуації інверсія соціальних ролей (батько звертається до доньки, використовуючи вокатив *мій батьку 'abī*) набуває різного прагматичного потенціалу залежно від контексту висловлювання. У першому випадку вокатив функціонує як складова експресивного мовленнєвого акту розради: *lā yā 'abī, 'am bamzaḥ ma'ak – Ні, татку, я жартую з тобою*. У другому – як елемент м'якої директиви з інтонацією турботи: *lā yā 'abī, halla' bass nxalliṣ 'iyādīt 'axūki – Ні, татку, щойно ми завершимо з клінікою твого брата*. З перекладом вокатив *yā 'abī мій батьку* передано як *татку*, що є прикладом прагматичної адаптації: така лексична модифікація відтворює інтерперсональну функцію вокатива, підкреслює емоційну близькість і теплу родинну атмосферу, зберігаючи комунікативний ефект оригіналу в нормах цільової мови. Отже, інверсія соціальних ролей, вжита батьком, виконує функцію зниження комунікативної напруги, реалізує стратегію солідарності й емпатійного залучення. Донька натомість вживає вокатив *'abī* у початковій позиції як маркер родинного зв'язку, однак без використання кличної частки, що додає її репліці офіційності та підкреслює емоційну дистанцію. Короткі, прямі висловлювання з боку доньки вказують на її образ та бажання зберегти відстань у межах цієї родинної взаємодії.

Наступний приклад показує вживання інверсії соціальних ролей у родинному спілкуванні з метою пом'якшення директивного мовленнєвого акту:

Комунікативна ситуація 10. "За обіднім столом. Мама (1), вживаючи інверсію соціальних ролей (виділено жирним), просить доньок (2) вийти, бо хоче поговорити з чоловіком наодинці" (рис. 10).

Рис. 10. مسلسل الكندوش الموسم الأول الحلقة 29 | Al-Kandoush Season 01 E:29 HD [Kaband Media – قننض ميديا, 2021]

(1) *يَما، شبيعتوا كلكن؟ قوموا بدي أحكي مع أبوكم كلمتين.*
(2) *إن شاء الله دايمة*، الحمد لله*

(1) **Yamma**, shbi'tu kullkon? Ūmu, baddī 'eḡkī ma' abūku kilmitēn.

(2) *In shā' Allāh, dāyme*, al-ḥamdu lillāh.*

(1) **Мамо**, ви всі наїлися? Вставайте, я хочу з вашим батьком обмінятися кількома словами.

(2) Так, дякувати Богу [наїлися], (букв. – Нехай завжди буде добробут*)

1. Конфігурація соціальних ролей мовців: мати (1) та доньки (2). Комунікативна взаємодія має асиметричну вікову конфігурацію, однак емоційний тон – теплий і

неформальний. Вжите звертання реалізує прагматичну стратегію солідарності.

2. **Тематична сфера:** побутова комунікація під час обіду.

Типові мовленнєві акти (за класифікацією Дж. Сьорля):

- директивний (прохання "вийти з-за столу");
- асертивний (підтвердження насичення "ми всі наїлися").

3. **Вокатив як складова мовного коду:** вокатив *yamma* містить родинний компонент і є зменшено-пестливою формою від *yā 'imti*, утвореною внаслідок асиміляції між літерою *mim* і *gamzo*. Така форма типова для левантійського діалекту й надає звертанню теплоти й інтимності. Ужитий вокатив у початковій позиції речення з кличною часткою *yā* виконує функцію пом'якшення дирек-

тивного мовленнєвого акту. У цьому прикладі мати застосовує інверсію соціальних ролей, асоціюючи доньок із материнською фігурою – як стратегія емоційного зближення та зменшення комунікативного тиску. Етикетний фатичний вираз *dāute* є ритуальною формулою подяки у сирійському діалекті, яку промовляють після частування. Походить від дієслова *dām* "тривати" та буквально означає *нехай буде постійним*, тобто *нехай завжди буде добробут*. Виконує функцію етикетного мовленнєвого акту побажання господарю збереження достатку. Традиційна відповідь – *'alā 'albak do tвого serця*. Під час перекладу українською вжито теофорний ритуальний вислів *дякувати Богу* як більш природний варіант для української мови, що зберігає прагматичний смисл оригінального вислову *dāute* у сирійському діалекті. Така інтерпретація відображає усталену культурно-мовну норму, за якою збереження добробуту приписується Божій волі, і є прикладом прагматичної еквівалентності.

Результати

Аналіз виділених комунікативних ситуацій дав змогу окреслити вокативи з компонентом спорідненості як мовний код реєстру усного побутового спілкування дамаського соціолекту. У діалогах спостерігається високий рівень емоційної залученості, часте вживання етикетних формул і фразеологізмів, наприклад: *ti'burnī šob ti mene pohoae* (вираз ніжної прихильності), *'ala el-barakeh z Bожого благословення*, *'allah ykhalikī nehay Bоg тебе береже*, а також вокативів із родинними компонентами як засобів соціального маркування. Мовлення персонажів серіалу, представлене дамаським соціолектом, вирізняється поєднанням розмовної фонетики, лексичних регіоналізмів і ритуалізованих формул, що органічно вплітаються в побутові діалоги та відображають соціокультурне середовище Дамаска першої половини ХХ ст. Чітко вираженою є конфігурація соціальних ролей, а також ситуативний контекст і тематична сфера *field*, як екстралінгвістичних детермінантмовного коду *mode*. Ситуативний контекст обумовлює вибір мовних засобів і тип вокатива, визначаючи його функції в межах комунікативної ситуації. Проведений аналіз матеріалу показав, що в діалогах системно виявляються реєстрові характеристики, зокрема *tenor*, що відображає статусно-рольові відносини, ступінь соціальної дистанції й емоційної залученості; *field*, пов'язана з побутовими, родинними й етикетними ситуаціями; а також *mode*, реалізований через вокативи з компонентом спорідненості, які функціонують як маркери інтерперсональної взаємодії. У межах побутового усного діалектного мовлення вокативи з родинним компонентом набувають додаткового прагматичного потенціалу, відображаючи не лише соціально-біологічні зв'язки, а й емоційну близькість, соціальну дистанцію, іронічність або ввічливість. Унаслідок цього дослідження було узагальнено такі характеристики вокативів із терміном спорідненості:

1. Структурна та функціонально-типологічна класифікація

1. **Прямі номінації** як форми звертання до особи, яка перебуває у споріднених стосунках із мовцем, зокрема: *yā 'abī*, *yā 'umtī*, *yā xālī*, *yā 'ammī*, *yamma*. Характерною є наявність кличної частки *yā* та переважне розташування вокативів у початковій позиції речення, що корелює із фатичною функцією звертання (див. Al-Moutaouakil, 2014). Матеріал показав, що найтиповішими функціями такого типу вокативів є:

директивна – ситуації (1) "Свекруха стукає в двері до невістки із проханням поговорити", (6)

"Племінниця (1) і дядько (2): племінниця невдоволена тим, що дядько переїхав до них".

експресивна – ситуації (2) "Син (1) має напружену розмову з батьком (2) за сніданком", (5) "Батько (1) та старша донька (2) обговорюють майбутню професію";

інтимно-грайлива – ситуація (9) "Родинна напівжар-твілива сварка батька та молодшої доньки за обідом".

2. **Вокативи, що містять інверсію соціальних ролей.** Це засоби звернення до особи з нижчим або вищим статусом із використанням звертання, як маркера соціального родинного статусу співрозмовника (*'abī mīy tatku* до доньки; *'amtī dyađku mīy* до племінниці; *'umtī* до дружини). Вживаючи такі слововиди (напр., коли батько звертається до своєї доньки *tatku mīy*) мовець за допомогою цих вокативів реалізує стратегію солідарності та зближення. У більшості проаналізованих комунікативних ситуацій вокативи, що містять інверсію соціальних ролей є маркерами:

- прагматичного пом'якшення директивного акту – ситуація (7) "Дружина (1) просить у чоловіка (2) грошей на придане для доньки";

- жартівливого або іронічного ефекту – ситуації (8) "Батько (1) спонукає сина (2) почати працювати після завершення навчання", (9) "Родинна напівжартівлива сварка батька та молодшої доньки за обідом";

- вираження турботи або підтримки – ситуація (5) "Батько (1) та старша донька (2) обговорюють майбутню професію".

Водночас аналіз показав – вокативи, що містять інверсію соціальних ролей можуть бути і складовою мовного коду напруженого або конфліктного спілкування. У цих контекстах вони слугують засобами іронічного дистанціювання чи прихованої критики, виконуючи роль маркера прагматичної напруги у міжособистісній взаємодії. Отже, вокативи з інверсією соціальних ролей у дамаському соціолекті є багатифункціональним інструментом прагматичного впливу: від засобу соціального зближення та підтримки до індексу комунікативної напруги та дистанціювання.

4. **Кунья (kunya)** як вокативна стратегія є одним із традиційних і продуктивних засобів звертання в арабській мові, зокрема в усному мовленні левантійського регіону. Структурно кунья утворюється за моделлю *abū batko* або *umt mami* + власне ім'я чи номінація дитини (напр., *abū Salīm*, *umt Aḥmad*), виконуючи функцію індексації сімейного статусу та соціальної ідентичності адресата. У дамаському соціолекті цей тип вокативу є поширеною складовою мовного коду побутового спілкування, що реалізується у широкому спектрі комунікативних ситуацій і входить до складу різних типів мовленнєвих актів (директивних, експресивних, фатичних), включно з конфліктними та напруженими (Haddad, 2020). Кунья має широкий прагматичний потенціал: вона може бути засобом зближення дистанції, створення солідарної або інтимної тональності спілкування, а також у певних контекстах маркером формалізації та збільшення соціальної дистанції. Наприклад, у ситуації (4) "Закоханий ріелтор" звертання *Umm Riyaḍ* індексує сімейний статус співрозмовниці, але водночас сигналізує прагнення утримати або збільшити соціальну дистанцію, що особливо помітно в умовах асиметричного міжгендерного спілкування. Матеріал показав, що кунья як вокативна стратегія в дамаському діалектному дискурсі не є однозначним маркером солідарності. Її функціональний діапазон коливається від інструмента соціального зближення до засобу дистанціювання, залежно від ситуативного контексту (context of situation), конфігурації соціальних ролей (*tenor*) і прагматичної інтенції мовця.

Отже, кунья виконує важливу роль у соціосеміотичному коді дамаського діалекту, відображаючи взаємозв'язок між мовною формою, соціальним значенням і комунікативною стратегією (Haddad, 2020).

II. Синтаксична класифікація вокативів з компонентом спорідненості

Дослідження показало, що в досліджених діалогах вокативи займають різні позиції в межах речення, що безпосередньо впливає на їхню прагматичну функцію:

1. Початкова позиція: найтипівіший варіант, зафіксований у ситуаціях (1), (5), (10). У таких випадках вокатив має апелятивну функцію, слугуючи сигналом початку комунікативного акту та привернення уваги адресата.

2. Серединна позиція: зокрема у ситуації (4) *-'ala l-barakeh, w 'inti 'ala l-barakeh* На щастя (з Божим благословенням), і ти з благословенням). Тут вокатив інтегровано у структуру висловлювання. Його функція – залучення співрозмовника в позитивний комунікативний простір.

3. Фінальна позиція – менш поширена, наприклад у ситуації (6), де вона використовується для вираження іронії, повтору сказаного мовцем або фінального акцентування звертання.

Як бачимо, позиція вокатива у структурі діалогу впливає на його іллокутивну силу та прагматичний потенціал, цю думку підтверджує праця Al-Bataineh (Al-Bataineh, 2020): "Синтаксична позиція вокатива в межах речення не є випадковою: початкове розташування, зазвичай посилює функцію привернення уваги, серединне часто інтегрує його в хід дискурсу, тоді як фінальне може підсилювати або уточнювати попереднє висловлювання" (Al-Bataineh, 2020, p. 45).

Проведене дослідження підтвердило цю закономірність: у проаналізованих діалогах переважають вокативи

в початковій позиції, що корелює із фатичною та апелятивною функціями в невимушеному усному спілкуванні. Серединне розташування виявляється у випадках, коли вокатив не лише ідентифікує адресата, але й виконує роль маркера емоційної близькості або солідарності. Фінальна позиція, хоч і трапляється рідко, має чітко виражену прагматичну спрямованість – від іронічного коментаря до підсилення попереднього повідомлення, іноді як елемент стратегії позитивної ввічливості або непрямой критики.

III. Регістрові характеристики вокативів із компонентом спорідненості у ситуативному контексті усного дамаського соціолекту

У межах соціосеміотичного підходу, який досліджує мовні форми у їхньому зв'язку із соціальним екстралінгвістичним контекстом, вокативи з компонентом спорідненості в ситуативному контексті усного мовлення реалізують такі комунікативно-прагматичні функції:

- є маркером соціального статусу або способом збільшення соціальної дистанції;
- реалізують стратегію солідарності та зменшення соціальної дистанції;
- є нейтральним етикетним засобом встановлення контакту;
- є маркерами інверсії соціальних ролей.

Як бачимо з табл. 1, у більшості випадків такі звертання мають експресивну функцію, що корелює з думкою Brustad: "у багатьох випадках емоційні вирази, звернені до адресата, реалізуються за допомогою кличних конструкцій, підкреслюючи емпатію або терміновість" (Brustad, 2000, p. 300).

Таблиця 1

Функції вокативів із компонентом спорідненості у контексті		
Функція	Ситуації	Прагматичні особливості
Директивна	1, 4, 6, 7, 11	Часта інверсія ролей, пом'якшення наказу
Експресивна	2, 5, 9	Теплі звертання, часто з етикетними формулами
Іронічна / саркастична	8, 9	Використання нетипових вокативів для жарту
Контактна	3, 10	Підтримка соціального контакту
Тематично-маркерна	4, 7	Вказують на тему розмови (кунья, родинна роль)

Проведений аналіз комунікативних ситуацій із серіалу al-Kandūš дозволив окреслити основні регістрові характеристики вокативів з компонентом спорідненості, що реалізуються в межах усного дамаського соціолекту. Вони тісно пов'язані з трьома складовими моделі регістру – *tenor, field ma mode*:

1. Конфігурація соціальних ролей (*tenor*)

Вибір вокатива залежить від статусної ієрархії, вікової та гендерної опозиції, ступеня знайомства й емоційної близькості між комунікантами. У діалогах зафіксовано:

- асиметричне спілкування (старший/вищий за статусом – молодший/нижчий за статусом), де вокативи можуть підкреслювати дистанцію або пом'якшувати директиви;
- симетричне спілкування між рівними, де вокативи виконують функцію підтримання соціальної близькості;
- випадки інверсії соціальних ролей, що застосовуються як стратегія гумору, іронії чи навіть у конфліктних ситуаціях для вираження прихованої критики або іронічного дистанціювання.

2. Тематична сфера (*field*)

Вокативи з компонентом спорідненості охоплюють широкий спектр тематичних сфер, які відображають побутові, соціальні та емоційні взаємодії персонажів.

- Побутово-родинна комунікація: обговорення домашніх справ, планування витрат, піклування про членів родини, виховання дітей.

- Ситуації соціальної підтримки: розради, заспокоєння, побажання добра, підкреслення турботи та емоційної солідарності.

- Конфліктні та напружені ситуації: висловлення претензій, іронії або прихованої критики з використанням вокативів як засобів регуляції комунікативної дистанції.

- Публічна взаємодія та маркування статусу: звертання у присутності сторонніх осіб або в умовах соціально маркованих ситуацій, де вокативи виконують репрезентативну функцію.

У тематично маркованих ситуаціях (напр., обговорення майбутнього дитини чи сімейних ресурсів) вокативи підкреслюють ключові соціальні ролі (мати, батько, дядько тощо), визначаючи ієрархію та статус учасників діалогу.

3. Вокативи як мовний код (*mode*)

Мовний код телесеріалу al-Kandūš представлений дамаським соціолектом як варіантом сирійського діалекту, у межах якого вокативи з родинним компонентом становлять важливий компонент інтерперсональної комунікації. На вибір вокативу як контекстуально зумовленої одиниці в межах регістру невимушеного усного спілкування впливають, передусім, конфігурація соціальних ролей мовців і тематична сфера діалогу. Як зазначає Haddad, "вибір вокативу відображає оцінку мовцем

стосунків із адресатом – формальних, інтимних, іронічних чи приятельських" (Haddad, 2014, p. 11).

Структурно вокативи реалізуються через поєднання іменника із присвійним займенником або у формі ідафної конструкції (зокрема куньї). Відсутність форм без маркерів приналежності засвідчує тенденцію до прагматичної стратегії зближення. Як елемент мовного коду, вокативи з компонентом спорідненості виконують функції ідентифікації адресата, вираження емоційної близькості або дистанціювання, а також структурної організації діалогу. **Синтаксична** позиція вокативів (початкова, серединна, фінальна) впливає на їхній прагматичний ефект: початкова позиція підсилює апелятивність, серединна – інтегрує звертання в дискурсивний потік і створює ефект включення адресата в комунікативний простір, а фінальна – надає іронічного або підсумкового відтінку. Наявність або відсутність кличної частки уя також є маркером ступеня формальності та емоційної залученості.

Дискусія і висновки

Проведений соціосемантичний аналіз засвідчив, що вокативи з родинним компонентом в усному мовленні, представленого дамаським соціолектом, функціонують як індекси інтимної ієрархії, емоційної близькості або контрольованої соціальної дистанції. Як реєстрова характеристика мовного коду, вокативи з компонентом спорідненості взаємодіють із тематикою діалогу (тематична сфера) та конфігурацією соціальних ролей, реалізуючи широкий прагматичний потенціал у контексті.

Особливої уваги заслуговують випадки інверсії соціальних ролей, які домінують у вибірці. Такі інверсії виконують не лише ігрову або експресивну функцію у невимушеній розмові, дозволяючи мовцєві зняти напруження, виразити емоційну залученість, а й входять до конфліктних мовленнєвих актів, слугуючи засобами збільшення дистанції міжособистісної динаміки.

Поділяючи думку Al-Moutaouakil стосовно того, що "вокативи в арабській мові – це не лише граматичні одиниці, а прагматичні вікна у світ соціальних ролей, емоцій та взаємодії" (Al-Moutaouakil, 2014), зазначимо, що з огляду на теорію реєстру, вокативи з родинним компонентом функціонують як мовний код, що відображає соціальну конфігурацію ролей у межах конкретної комунікативної події.

Дослідження показало, що в межах теорії реєстру вокативи розглянуто як мовний код, що відображає соціальну конфігурацію ролей у конкретній комунікативній події. Їхня форма, позиція в реченні та прагматична функція безпосередньо залежать від трьох параметрів контексту як реєстрових характеристик: тематики взаємодії (*field*), ролей і статусів мовців (*tenor*), а також модусу мовлення (*mode*).

Саме контекст як екстралінгвістична детермінанта визначає прагматичний потенціал вокативів, що розкривається лише в ситуаціях їхнього вживання, адже вокативи з родинним компонентом у сирійському дамаському мовленні є не лише засобом ідентифікації, а й соціосемантичним знаком, що транслює складну мережу міжособистісних стосунків і комунікативних намірів. Реєстрові характеристики вокативів із компонентом спорідненості в дамаському соціолекті формуються під впливом соціальних ролей, тематики діалогу та мовного коду, визначаючи їхній прагматичний потенціал від підтримання близькості до регуляції соціальної дистанції.

Перспективи подальших досліджень передбачають розширення вибірки на інші арабські діалекти, аналіз етикетних формул як елементів мовного коду в межах

різних реєстрів і зіставне вивчення вокативів у різних ситуативних контекстах усного спілкування.

Етичні аспекти дослідження

Використання матеріалу з публічного телесеріалу "الكندوش" (al-Kandūš), який транслювався на загальнодоступних телеканалах та офіційних платформах, є допустимим і відповідає принципам та нормам публікаційної етики, визначеним у The Publishing Ethics Resource Kit (PERK), а також не суперечить засадам академічної доброчесності, встановленим Комітетом з етики публікацій (COPE). Збирання та аналіз даних із серіалу здійснювалися відповідно до етичних стандартів академічного дослідження, рекомендацій Британської соціологічної асоціації щодо цифрових досліджень і стандартів лабораторій соціальних даних.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Abdel Rahman Agel, F. M. (2013). Kinship terms in Palestinian Arabic and Standard English: A contrastive study. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(12), 2229–2235. <https://doi.org/10.4304/tpls.3.12.2229-2235>
- Abdelhady, S., & Alkinj, M. (2023). Vocatives of entreaty in Arabic: Evidence for PP selection. *Journal of Language Teaching and Research*, 14(4), 799–806. <https://doi.org/10.17507/jltr.1404.18>
- Al-Bataineh, H. (2020). *The syntax of Arabic vocatives*. Cambridge Scholars Publishing.
- Al-Moutaouakil, A. (2014). Vocatives of entreaty in Arabic: Evidence for PP selection. In E. Benmamoun, & R. Bassiouney (Eds.), *The Routledge handbook of Arabic linguistics* (pp. 262–276). Routledge.
- Al-Wer, E. (2007). The formation of the dialect area of Damascus: From Old Arabic to Early Modern Arabic. In C. Holes, & D. Wilmsen (Eds.), *Perspectives on Arabic linguistics XX* (pp. 103–120).
- Babelyuk, O., & Zaza, Y. (2024). Tenor as a multimodal register characteristic of the Instagram profile (a compared analysis of Queen Rania's official website and Instagram profile in Arabic and English). *Alfred Nobel University Journal of Philology*, 2(28), 310–333. <https://doi.org/10.32342/3041-217X-2024-2-28-19>. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/386522728>
- Brustad, K. E. (2000). *The syntax of spoken Arabic: A comparative study of Moroccan, Egyptian, Syrian, and Kuwaiti dialects*. Georgetown University Press.
- Chehade, S. A. (1958). *Damascus Arabic according to the Compend of the Spoken Arabic of Damascus*. Catholic Press.
- Demiri, Y. M. (2022). General characteristics of the Syrian Arabic dialect and examples of common usage in daily life. *European Journal of Applied Linguistics Studies*, 5(1), Article 340. <https://doi.org/10.46827/ejals.v5i1.340>
- Haddad, Y. (2020). A pragmatic analysis of address terms in Syrian Arabic with a focus on kinship terms [Doctoral dissertation, Newcastle University]. Available at: <https://theses.ncl.ac.uk/jspui/bitstream/10443/4872/1/Haddad%202020.pdf>
- Halliday, M. A. K. (1985). *An introduction to functional grammar*. Edward Arnold.
- Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. M. I. M. (2014). *Halliday's introduction to functional grammar* (4th ed.). Routledge.
- Hasan, R. (1999). Speaking with reference to context. In M. Ghasessy (Ed.), *Text and context in functional linguistics* (pp. 219–328). John Benjamins.
- Hill, V. (2022). The syntactization of kinship in vocative phrases. *Journal of Linguistics*, 58(1), 1–24.
- Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design* (2nd ed.). Routledge.
- Lukin, A., Eggins, S., & Martin, J. R. (2011). Register and genre in the language of opinion: Using appraisal to link tenor and ideology in mass media. *Functions of Language*, 18(2), 161–195.
- Martin, J. R., & White, P. R. R. (2005). *The language of evaluation: Appraisal in English*. Palgrave Macmillan.
- Poynton, C. (1990). Address and the semiotics of social relation: A framework for the analysis of gender, power and solidarity in discourse. *Discourse & Society*, 1(1), 55–76.
- Searle, J. R. (1975). A taxonomy of illocutionary acts. In K. Gunderson (Ed.), *Language, mind, and knowledge* (Minnesota Studies in the Philosophy of Science, Vol. 7, pp. 344–369). University of Minnesota Press.

Джерела

Kaband Media – مينيّا قَبَضْ (2021, 10 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل | Al-Kandoush Season 01 E:10 HD [Bideo]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=x6KTPciEIRA>

Kaband Media – ميديا قينض (2021, 17 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:17 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=eYE-pX4pCCo>

Kaband Media – ميديا قينض (2021, 18 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:18 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=hdw7PpbdKrQ>

Kaband Media – ميديا قينض (2021, 19 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:19 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=2UkQDUevGKw>

Kaband Media – ميديا قينض (2021, 20 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:21 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Et7GWUZSXNc>

Kaband Media – ميديا قينض (2021, 23 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:24 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=ylQ9PzMWLcc>

Kaband Media – ميديا قينض (2021, 28 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:29 HD [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=ijW2_3u5e2w

Kaband Media – ميديا قينض (2021, 4 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:04 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=BuyEmP9p2Uk>

Kaband Media – ميديا قينض (2021, 5 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:05 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=69uV365n5sA>

References

- Abdel Rahman Agel, F. M. (2013). Kinship terms in Palestinian Arabic and Standard English: A contrastive study. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(12), 2229–2235. <https://doi.org/10.4304/tpls.3.12.2229-2235>
- Abdelhady, S., & Alkinji, M. (2023). Vocatives of entreaty in Arabic: Evidence for PP selection. *Journal of Language Teaching and Research*, 14(4), 799–806. <https://doi.org/10.17507/jltr.1404.18>
- Al-Bataineh, H. (2020). *The syntax of Arabic vocatives*. Cambridge Scholars Publishing.
- Al-Moutaouakil, A. (2014). Vocatives of entreaty in Arabic: Evidence for PP selection. In E. Benmamoun, & R. Bassiouney (Eds.), *The Routledge handbook of Arabic linguistics* (pp. 262–276). Routledge.
- Al-Wer, E. (2007). The formation of the dialect area of Damascus: From Old Arabic to Early Modern Arabic. In C. Holes, & D. Wilmsen (Eds.), *Perspectives on Arabic linguistics XX* (pp. 103–120).
- Babelyuk, O., & Zaza, Y. (2024). Tenor as a multimodal register characteristic of the Instagram profile (a compared analysis of Queen Rania's official website and Instagram profile in Arabic and English). *Alfred Nobel University Journal of Philology*, 2(28), 310–333. <https://doi.org/10.32342/3041-217X-2024-2-28-19>. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/386522728>
- Brustad, K. E. (2000). *The syntax of spoken Arabic: A comparative study of Moroccan, Egyptian, Syrian, and Kuwaiti dialects*. Georgetown University Press.
- Chehade, S. A. (1958). *Damascus Arabic according to the Compend of the Spoken Arabic of Damascus*. Catholic Press.
- Demiri, Y. M. (2022). General characteristics of the Syrian Arabic dialect and examples of common usage in daily life. *European Journal of Applied Linguistics Studies*, 5(1), Article 340. <https://doi.org/10.46827/ejals.v5i1.340>
- Haddad, Y. (2020). A pragmatic analysis of address terms in Syrian Arabic with a focus on kinship terms [Doctoral dissertation, Newcastle University].

Yuliia ZAZA, PhD (Philol.), Assist.
ORCID ID: 0000-0002-0388-90070
e-mail: Yuliya.zaza@lnu.edu.ua
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

KINSHIP VOCATIVES IN ARABIC AS A REGISTER FEATURE OF SPOKEN DISCOURSE (A CASE STUDY FROM THE SYRIAN SERIES AL-KANDŪŠ (الكندوش))

Background. This article presents a socio-semantic analysis of vocatives containing a kinship component as a register feature of the language code in the context of the oral dialectal speech of characters in the Syrian television series *al-Kandūš*. The action of the series takes place in Damascus in the first half of the twentieth century, which makes it possible to consider the characters' speech as representative of the urban Damascene sociolect, a variety of the Syrian dialect. The object of the study comprises 86 vocatives extracted from 35 episodes of the first season of the series (2021). The article describes the register characteristics of the most representative communicative situations in which vocatives with kinship terms occur. The aim is to identify and describe the register characteristics of vocatives with a kinship component as part of the language code in the context of their use.

Methods. The theoretical framework is based on the principles of Systemic Functional Linguistics (M. A. K. Halliday, R. Hasan, J. Martin, P. White), particularly the theory of register (Halliday, 1985; Hasan, 1999; Martin, & White, 2005) as an analytical tool for describing the relationship between linguistic form and social context. A socio-semantic approach was applied to analyse linguistic units in their real communicative use, with each vocative examined in context (in use). Vocatives with a kinship component were identified as one of the register characteristics of mode (language code), determined by the social relationships between participants (tenor) and the thematic domain (field). The main research method was socio-semantic analysis (Kress, & van Leeuwen, 2006). The study also employed the descriptive method, pragmatic analysis of speech acts (following J. Searle), and functional-syntactic analysis (to establish the relationship between the vocative's position in the sentence and its function).

Results. It was found that vocatives with a kinship component as the language code (mode) in oral interaction are determined by the following extralinguistic register characteristics: the configuration of the speakers' social roles (tenor) and the thematic domain (field). The choice of vocative depends on the status hierarchy, age, gender, degree of familiarity, and emotional closeness between interlocutors. The thematic domain includes domestic and family communication, situations of social support, conflict interaction, and public discourse. The language code is represented by the Damascene sociolect, in which vocatives with a kinship component function as markers for identifying the addressee, expressing emotional closeness, or, conversely, as means of increasing social distance and structuring dialogue.

Available at: <https://theses.ncl.ac.uk/jspui/bitstream/10443/4872/1/Haddad%202020.pdf>

- Halliday, M. A. K. (1985). *An introduction to functional grammar*. Edward Arnold.
- Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. M. I. M. (2014). *Halliday's introduction to functional grammar* (4th ed.). Routledge.
- Hasan, R. (1999). Speaking with reference to context. In M. Ghadessy (Ed.), *Text and context in functional linguistics* (pp. 219–328). John Benjamins.
- Hill, V. (2022). The syntactization of kinship in vocative phrases. *Journal of Linguistics*, 58(1), 1–24.
- Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design* (2th ed.). Routledge.
- Lukin, A., Eggins, S., & Martin, J. R. (2011). Register and genre in the language of opinion: Using appraisal to link tenor and ideology in mass media. *Functions of Language*, 18(2), 161–195.
- Martin, J. R., & White, P. R. R. (2005). *The language of evaluation: Appraisal in English*. Palgrave Macmillan.
- Poynton, C. (1990). Address and the semiotics of social relation: A framework for the analysis of gender, power and solidarity in discourse. *Discourse & Society*, 1(1), 55–76.
- Searle, J. R. (1975). A taxonomy of illocutionary acts. In K. Gunderson (Ed.), *Language, mind, and knowledge* (Minnesota Studies in the Philosophy of Science, Vol. 7, pp. 344–369). University of Minnesota Press.

Sources

- Kaband Media – ميديا قينض (2021, 10 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:10 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=x6KTPciEIRA>
- Kaband Media – ميديا قينض (2021, 17 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:17 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=eYE-pX4pCCo>
- Kaband Media – ميديا قينض (2021, 18 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:18 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=hdw7PpbdKrQ>
- Kaband Media – ميديا قينض (2021, 19 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:19 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=2UkQDUevGKw>
- Kaband Media – ميديا قينض (2021, 20 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:21 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Et7GWUZSXNc>
- Kaband Media – ميديا قينض (2021, 23 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:24 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=ylQ9PzMWLcc>
- Kaband Media – ميديا قينض (2021, 28 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:29 HD [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=ijW2_3u5e2w
- Kaband Media – ميديا قينض (2021, 4 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:04 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=BuyEmP9p2Uk>
- Kaband Media – ميديا قينض (2021, 5 вересня). الحلقة الأولى الموسم الكندوش مسلسل. Al-Kandoush Season 01 E:05 HD [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=69uV365n5sA>

Отримано редакцію журналу / Received: 30.06.25

Прорецензовано / Revised: 28.07.25

Схвалено до друку / Accepted: 29.10.25

C o n c l u s i o n s . *The analysis showed that the form, syntactic position, and pragmatic function of vocatives as part of the language code in situations of informal oral communication in the Syrian dialect depend on three register parameters: the thematic domain of interaction, the social roles and status of the speakers. The data also record and describe cases of social role inversion realised through vocatives with a kinship component. In informal discourse, such vocatives perform an expressive function, while in conflict speech acts they serve as a means of increasing social distance. Prospects for further research include expanding the sample to other Arabic dialects, analysing etiquette formulas across different registers, and conducting a comparative study of vocatives in various situational contexts of oral interaction.*

K e y w o r d s : *Syrian Arabic, spoken discourse, vocatives, sociosemantic analysis, register.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.